

סקירת ספרים

העיתון – וסיפור המשפחה שמאחוריו

עדי מרקוזה-הס, ירושלים: כרמל, 2012, 473 עמודים

עוזי אלידע*

ספרה של עדי מרקוזה-הס, "העיתון – וסיפור המשפחה שמאחוריו", הוא הניסיון הראשון המקיף והשיטתי לסרטט את דמותו ואת אופן תפקודו של אחד השחקנים המרכזיים במרחב התקשורתי הישראלי בשבעים השנים האחרונות, היומון "ידיעות אחרונות". הפרסומים השונים העוסקים בתולדות העיתונות הישראלית שייכים לשתי קטגוריות. הקטגוריה הראשונה היא מחקר אקדמי הבוחן אמנם את מגמות ההתפתחות ואת השחקנים המרכזיים בנוף התקשורת העברית בארץ, אלא שזהו מחקר מועט וצנוע ומתרכז בעיקר בחקר העיתונות בעידן העותומני והמנדטורי; ראוי לציין שהעיתונים הבולטים בארץ, כמו "מעריב", "הארץ", "דבר" ו"ידיעות אחרונות", טרם זכו למחקר ממצה ומקיף.¹ הקטגוריה השנייה של פרסומים בתולדות העיתונות הישראלית היא תחום הספרים האישיים, ספרי זיכרונות של אנשים שהיו שחקנים פעילים במרחב התקשורתי הישראלי. כבר ב-1961 הוציאו בני משפחתו של איתמר בן-אב"י את האוטוביוגרפיה שלו, "עם שחר עצמאותנו" (בן-אב"י, 1961), ובה מתאר המחבר את פעילותו רבת השנים בעיתונות העברית בארץ בעידן העותומני והמנדטורי.

אולם בסך הכול הופיעו בארץ מעט מאוד אוטוביוגרפיות של דמויות מפתח שעמדו בראש עיתונים מרכזיים בארץ. אין בנמצא טקסטים משל ברל כצנלסון, גרשום שוקן או עזריאל קרליבך; הפרסומים שיצאו לאור בישראל מאז שנות השישים הם ברובם ספרים אישיים של עיתונאים משפיעים: חלקם בעלי אופי מפויס ונוסטלגי, כמו ספרו של אורי קיסרי "זיכרונות ליום מחר" (קיסרי, 1975),

* ד"ר עוזי אלידע (ouzi@com.haifa.ac.il) הוא מרצה בכיר בחוגים להיסטוריה כללית ולתקשורת באוניברסיטת חיפה.

למעשה כבר מבוא מודה המחברת שלמרות שהיא מעוניינת להציג תמונה פנורמית רחבה של התפתחות העיתון, היא מעניקה תשומת לב מיוחדת לנקודת המבט של דב יודקובסקי, בן משפחת מוזס ואחר משני השחקנים המרכזיים שעיצבו את פניו של העיתון בין סוף שנות הארבעים לסוף שנות השמונים. אפשר להבין שראשיתו של ספר זה בסדרת שיחות שניהלה המחברת עם יודקובסקי, אבל המראיון ביקש "הספר שייכתב לא יהיה 'ספר מטעם'". הגם שהמחברת טוענת שלא קיבלה דברים כפשוטם ולא נמנעה ממתחת ביקורת עליהם, היא מעדיפה בכירור את נקודת המבט של יודקובסקי מוזס של נח מוזס או של ארנון-נוני מוזס. בעלילה המרתקת שטווה עדי מרקוזה-הס, "יודקובסקי ממלא את תפקיד הגיבור הטוב, המצליח כמעט כמו ידיו להעלות את עיתון "ידיעות אחרונות" משפל תחתיות שלשם צנח לאחר ה"פוטש הגדול", ולהוכיח לעיתון הנפוץ בישראל. לאורך כל המסלול ארוך השנים, הרצוף דרמות ותפניות מפתיעות, נאבק יודקובסקי ב"אויבים מסוכנים", החל בקרליבך וחבריו מ"מעריבי" וכלה בנוני מוזס, שהדריחו בסופו של דבר ותפס את מקומו. כך הפך אפוא מסלול עלייתו ונפילתו של הגיבור הטריג'י דב יודקובסקי לצייר המרכזי של הספר.

בכללו של דבר, למרות – ואולי דווקא בגלל – העובדה שהספר משרת אג'נדה מסוימות בתוך משפחת מוזס, הוא הפך למסמך חשוב ביותר ובעל עוצמת חשיפה נדירה. הוא מספק נתונים חדשים על אופן ההתנהלות של קבוצת המנהיגים המובילים של עיתון "ידיעות אחרונות" לדורותיו, החל ביהודה מוזס, עובר בבנו נח וקרוב משפחתו דב יודקובסקי וגומר בכנדו ומנהיג העיתון העכשווי, ארנון-נוני מוזס, ועל השפעת הפעילות הפנים-משפחתית על התפתחותו של "ידיעות אחרונות" בין השנים 1939-2010.

הספר כתוב בצורה בהירה, קולחת ומרתקת. הוא נפתח בפרולוג המספר את סיפור מותו הטריג'י בתאונה דרכים של נח מוזס מול בניין מערכת "ידיעות אחרונות" בסוף 1985. תיאור ההלוויה מרובת המשתתפים וקרב הירידה הנפתח בעצם ימי השבעה אינו מבייש דרמה הוליוודית מבית מדרשו של פרנסיס פורד קופולה. המאבק, לטענת המחברת, הוא אישי ומשפחתי, אבל הוא בעיקר עסקי, שכן מאז עבר העיתון לידי משפחת מוזס בסוף 1939, הוא נתפס בעיני מנהיגיו, מיהודה מוזס ועד נוני מוזס, קודם כולו כעסק.

ההעדרה הברורה של נקודת המבט של דב יודקובסקי ניכרת כבר בפרק א, המוקדש לעיתון בעשור הראשון לקיומו. הפרק אינו נפתח בתיאור תהליך ההשתלטות של משפחת מוזס על העיתון בסוף 1939, אלא דווקא בהגענו לארץ בסוף 1945 של בן המשפחה דב יודקובסקי, שהצליח לשרוד במחנות ההשמדה הנאציים. רק לאחר שסקרה את תולדות יודקובסקי, פונה המחברת לבדוק את יחסיו עם דודו יהודה מוזס. יהודה מוזס מתואר כאדם חם ונדיב שמיהר לאמץ

המציג פורטרט צבעוני ומלא קסם של עולם העיתונות העברי בין שנות העשרים לשנות השישים, ואחרים מלאי זעם ומכוונים בדרך כלל נגד האיש המרכזי שתחתיו עבדו. כך לדוגמה הם שני הספרים העוסקים בשבועון "העולם הזה", שנכתבו (בנפרד) בידי אהרון בכר ושלום כהן, נגד העורך הראשי אורי אבנאי (בכר, 1968; כהן, 1972), או ספרו של יאיר קוטלר, "כוח להשחית", המטפל בעיתון "האיץ" והוקף את העורך הראשי ובעלי העיתון גישום שוקן (קוטלר, 1985).

ספרה של עדי מרקוזה-הס, המוקדש לסקירה ולניתוח היסטורי של תולדות העיתון "ידיעות אחרונות", מגסה לגשר בין הטקסט המקורי לטקסט האישי-ביוגרפי. אמנם ספר רחב היקף זה, בן 473 עמודים, מספק מידע עובדתי נכבד: נתוני תפוצה, מבנה בעלות, אסטרטגיות וטקטיקות של עריכה, פרוטוקולים של ישיבות בעלי מניות, העתקי מסמכים (כמו העתק המכתב ששלח עזריאל קרליבך ליהודה מוזס ערב "הפוטש הגדול" בפברואר 1948 או התכתבות בין ארנון-נוני מוזס ובין דב יודקובסקי) וכן סדרה של ניתוחי תוכן השווותיים של עמדת "ידיעות אחרונות" ביחס לאירועי מפתח בהשוואה לעמדת עיתונים בולטים אחרים. אולם לצד הממד המחקרי, ספר זה הוא קודם כולו מסמך אישי שנכתב בידי בת למשפחת מוזס הענפה. כבר במבוא מציינת המחברת שהמידע הרב המוצג בספר "סופר לי מפי אנשים שונים, בני משפחה ואחרים, שהיו מעורבים במתרחש ועדותם היא עדות ממקור ראשון. חלקם דיברו בגלוי, חלקם ביקשו להישאר בעילום שם [...]". (עמ' 10-11). אבל המחברת מדגישה שלמרות ההישענות הנרחבת על עדויות שבעל פה, העדים שסיפקו לה מידע על המתרחש כהנהלת העיתון "הסתמכו על מסמכים כתובים המצויים ברושומם ואף התירו לי לקרוא חלק מהם" (עמ' 11). המחברת רואה בעצמה מעין מתוכנת בין מקורות המידע העלומים לבין הקורא, אולם היא מבטיחה לקורא ש"העובדות והאירועים המתוארים בספר הם כולם דברים שהיו, כפי שהשתמרו בזיכרונם של האנשים ובמסמכים שברשותם" (שם).

אמנם המחברת אינה טוענת שברקה את העובדות שנמסרו לה בהתאם לכללים הנקשים של ההיסטוריון הפוזיטיביסטי, אולם היא מבחינה בין תיאור ההתרחשויות, שאותן ניסתה למסור במדויק (אם כי אין היא מסבירה כיצד ברקה ואימתה עוברות), ובין פרשנות, קרי הניסיונות להבין את מעשי המויות ואת מניעיהן ולבחון את מגמות ההתפתחות של העיתון ולהסביר את תהליכי השינוי שעבר; פרשנות זו, לדבריה, כולה שלה. הבחנה זו בעייתית, ואת הטקסט כולו יש להבין לטעמנו כמייצג קודם כולו את האג'נדה של המחברת ולצדה אג'נדה נוספות, בעיקר זו של דב יודקובסקי.

את קרונו דב ואף מימן בהמשך את לימודיו באוניברסיטה העברית. על אף שדב יודקובסקי כלל לא התכוון להיכנס לעבודה בעיתון, הוביל יהודה מוזס את אחיינו בזחירות ובחוכמה לניחול סניף ירושלים של העיתון.

לכל אורך פורק א מנסה המחברת להציג את אבי המשפחה יהודה מוזס באור חיובי ביותר ומנהלת קרב נגד אלו שהשחיתו, ללא הצדקה לטעמה, את דמותו. היא טוענת שהצגת מוזס כאיש עסקים קטן, קמצן, רע לב וחסר כל הכנה בניחול עיתון נבעה ממסע הכפשה מוצלח שניהל נגדו עזריאל קרליבך מעל דפי "מעריב". טענותיו של קרליבך לא נברקו, לטענתה, לגופן והתקבלו כעובדה מוגמרת.²

לדברי המחברת, אמנם יהודה מוזס היה איש עסקים נוקשה שלא הבין את שוחר ותעשייתו, אבל ביסודו היה אדם חכם שפעל באופן זהיר ומחושב כדי להגן על קיומו של העיתון, שמצבו הכלכלי עוד לפני "הפוטש" בפברואר 1948 אופיין בחוסר יציבות. מוזס היה כיסודו אדם נדיב ואיש משפחה חם ואוהב. מבין כל ילדיו, ובעיקר אמורים הדברים באשר לבנו אלכסנדר, הוא העריף את בנו נח כמנהל ומוכיל של העיתון, וזאת – למרות שהיה זה אלכסנדר, הבעלים של בית הדפוס, שרכש בסוף 1939 את "ידיעות אחרונות" מידיו של גרשון קוממורוב. יתכן שמאחורי הרכישה עמד כבר אז יהודה מוזס עצמו, אולם השתלטות האב יהודה על עיתונו של הכן אלכסנדר חוללה מתח ארוך שנים ביניהם. אמנם לאלכסנדר הובטח שהעיתון יודפס בבית הדפוס שלו, אולם ניהול העיתון הופקד בידי הכן המועדף נח, ועובדה זו יצרה עוינות בתוך המשפחה, עוינות שהשתמרה עשרות שנים והתפרצה במלא עוזה בשנות השמונים.

ימיו חיובי זה של יהודה מוזס משרת שתי אסטרטגיות כתיבה של המחברת: (א) הדימוי החיובי שלו מחזק את הטענה המרכזי בספר כאילו פרישת עזריאל קרליבך, עורך העיתון בשנות הארבעים, יחד עם רוב חברי המערכת בפברואר 1948 והקמת "ידיעות מעריב" לא נבעו מניחול כושל וגם רוח של יהודה מוזס, שפגע בתפקוד העיתון, אלא היו חלק ממהלך מחושב של קרליבך. המחברת מציגה את קרליבך כעיתונאי מבריק, אבל גם כאדם יצרי ותאב כוח, שהיה מוכן בכל מחיר ובכל דרך להוציא את "ידיעות אחרונות" מידי יהודה מוזס ומשפחתו. בעיני עדי מרקוזה-סס, קרליבך וחבריו לא היו קורבנותיו של יהודה מוזס אלא תלייניו. לטענתה, שאותה היא מפתחת בפרק ב, מדובר במהלך קר וציני של קרליבך שתוכנן במשך חודשים רבים, ומטרתו הייתה לחסל סופית את נוכחות משפחת מוזס בעולם העיתונות הישראלית; (ב) הדימוי החיובי של יהודה מוזס משרת גם את נקודת המבט של דב יודקובסקי. בהינתן המאבק שהתפתח במחצית שנות השמונים בין דב יודקובסקי ובין מוזס על השליטה בעיתון, חשוב למחברת להדגיש ולחזק את הלגיטימיות של טענת יודקובסקי

כאילו זכותו להנהיג את העיתון לא נבעה רק מעבודתו רבת השנים ומהצלחתו להצמיח את העיתון, אלא גם מן הקשר המיוחד בינו ובין דודו שנוצר כבר בשלב הגעתו לארץ ב-1945. במידה רבה, כך טוענת המחברת, ראה יהודה מוזס בדב יודקובסקי מעין בן מאומץ יורש ראוי, לצד בנו נח, לניהול העיתון. החלטתו זו הוכחה כמוצדקת כבר במהלך 1948, בשעה שמערכת "ידיעות אחרונות" בתל אביב כמעט התמוטטה לאחר פרישת קרליבך והקמת "מעריב". דב יודקובסקי הצליח לקיים בירושלים, בתנאים הרוואים של מצור, של סכנת חיים ושל מצוקה חומרית קשה, מהורה אוטונומית של "ידיעות אחרונות" שיצאה כסדרה והופצה כאלפי עותקים בעיר. הצלחה זו שימשה תמיכה חומרית לעיתון כולו.³

בפרק ב, "זיכום אחד הסתלקו כולם", ממשיכה המחברת את בחינת התפתחותו ההיסטורית של העיתון ברקע ה"פוטש הגדול". היא מתמודדת עם אחת מטענות היסוד של קרליבך נגד מוזס, כאילו לא הבחין בין ניהול חנות מכולת ובין ניהול עיתון. קרליבך האשים את מוזס בתפיסת העיתון כסחורה ובקומדיוריפיקציה של המידע החדשותי והעמדתו לשירות אינטרסים כלכליים. המחברת נוטה להסכים עם קרליבך, אבל טוענת שהלה לא היה שונה ממוזס. גם הוא היה תאב בצע ותבע ממוזס לקבל אחוים מן הרווחים, והעיתון "מעריב" שהקים, למרות מכתו הקואופרטיבי כביכול, שירת את האינטרסים של בעלי הון, כמו עובד בן עמי.

המחברת סבורה שיהודה מוזס היה הראשון בעולם העיתונות הארץ-ישראלית שתפס את העיתון כעסק. לטענתה היו בארץ בתקופת המנדט שני סוגי עיתונים: עיתונים מפלגתיים, שייצגו את האינטרסים של המפלגות ושל התנועות הפוליטיות וסוכסו בידיהן, ועיתון פרטי אחר, "הארץ", שלא נתפס בעיני בעלי כסחורה אלא ככלי להפצת תרבות גבוהה גם במחירי של הפסד כספי.

תפיסת "ידיעות אחרונות" כעסק ולא כמוצר תרבות הובילה את יהודה מוזס להתערב בשיקולי העריכה כדי לא לפגוע בגורמים כלכליים ופוליטיים. העיתון שימש גם ככלי לקידום אינטרסים כלכליים. התקפה על שותפים עסקיים צונזרה, ועל העיתון הופעלו טכניקות שיווק אינטנסיביות, כמו שימוש בהגדלות ובמבצעים. מכיוון שהעיתון כסחורה נמכר היטב במתכונתו הקיימת, לא ראה מוזס שום צורך להכניס בו שיפורים טכנולוגיים וצורניים ולהשקיע בו כסף מיותר. אבל האם היה "ידיעות אחרונות" יוצא דופן? האם שוק העיתונות העברית בארץ אכן נוהל בידי אידאליסטים וגופים מפלגתיים בלבד, קודם להופעת יהודה מוזס? נתוני המחקר הקיים באשר לעיתונות העותומנית והמנדטורית מראה שההפך הוא הנכון. למעשה, תפיסת העיתונות כמוצר וכסחורה אפינה את העיתונות העברית בארץ-ישראל מאז ראשית הופעתה ב-1863. הן "הלבנון" הן "החבצלת" נועדו לספק פריסה לבעליהם של בתי דפוס ירושלמיים (למור, 1995). אליעזר בן-יהודה גם הוא ראה בעיתונו "הצבי" מוצר וסחורה, ולאורך

מטרה זו מומשה באמצעות "נוסחת עריכה", שפותחה בידי יודקובסקי, ואשר בה עוסקת המחברת בהרחבה בפרקים ג ו-ד. אבל המחברת עצמה מודה שידוקובסקי לא המציא את הנוסחה. נוסח הכתיבה השווה לכל נפש פותח כבר "בידיעות אחרונות" של שנות הארבעים בידי עזריאל קרליבך. בפרק ב מתייחסת כאמור המחברת לסגנון הכתיבה הקצר, הבהיר, החד והענייני של קרליבך: ללא ניתוחים וללא הרחבות ופרשנויות מורכבות ("כשמשוה נראה חשוב במיוחד נותנים לו כותרת בולטת. התוצאה היא עיתון בעל חזות שטחית, טקסטים קצרים שאינם ממלאים טורים שלמים, כותרות רבות וצקנקניות ומראה כללי של עיתון פרחי וקל רעת" [עמ' 68]).

אולם מקורו של סגנון עריכה זה, שצירף את הקל והנגיש, הפשוט והענייני, הוויזואלי והדרמטי והסנסציוני זה לזה, לא הומצא בידי יודקובסקי ולא בידי עזריאל קרליבך. אדרבה, היו אלה אליעזר בן-יהודה ובנו איתמר בן-אב"י שהחזירו סגנון זה לעיתונות העברית בארץ בהשפעת עיתונות ההמון הצרפתית והגומנית. דוקא מכיוון שאליעזר בן-יהודה תפס את עיתונו כסחורה, הוא השתמש בשפה פשוטה ועניינית, בכיתור דרמטי ובאוצר מילים רגשי וסכמטי ככלי למשיכת קהל יעד שלא רק ביקש להתעדכן באמצעות עיתון ידידותי למשתמש, אלא גם רצה בעיקר להתברר (אלידע, 1992). את אסטרטגיית העריכה הפשוטה והמבררת הורישו בן-יהודה ובן-אב"י לדור של קרליבך וחביו. ראוי לציין שבשלהי 1928 העביר בן-אב"י את עיתונו "דואר היום", לתקופה של שלוש שנים, לידי המפלאה הרוויזיוניסטית, ז'בוטינסקי הפך לעורכו הראשי. קודם לכן הכשיר בן-אב"י קבוצת עיתונאים בראשות אבא אחימאיר ברזי טכניקת העריכה העממית-סנסציונית. אלו האחרונים עשו שימוש בטכניקה זו בעיתון "ברואר היום" ומאוחר יותר גם בעיתון "חזית העם". אחיו של נח, אלכסנדר מוזס, שימש כמדפיס של חלק מן היכול הפוליטי-סנסציוני של קבוצת אחימאיר ("ברית הבריונים"), ובנוסף לכך כמה מן העיתונאים שהוכשרו בידי בן-אב"י עברו מאוחר יותר אל "ידיעות אחרונות" ואחר כך אל "מעריב" (אלידע, 2006).

תרומתו של דב יודקובסקי לעיתונות ההמון הישראלית הייתה להערכתנו ככך שהוא המשיך לשכלל ולפתח את מודל בן-אב"י – קרליבך ולהוסיף לו פרשנות משלו. פיתוח זה יעמוד במרכז פרק ג של הספר, העוסק בתהליכי ההתאוששות של "ידיעות אחרונות" לאחר "הפוטש" שיזמו קרליבך וחבריו. דוקא כוכות אירוע זה הצליחו דב יודקובסקי ונח מוזס לעבור לקומת הבמה ולנהל באופן פעיל את העיתון במהלך ארבעים השנים הבאות.

לאחר הקמת "מעריב" הייתה המשימה המרכזית, ואולי היחידה, של "ידיעות

שנות קיומו של העיתון עסק בפיתוח טקטיקות עריכה כדי למשוך תחילה לעיתונו קהל קוראים מחו"ל ולאחר מכן קהל ארץ-ישראלי (אלידע, 2008). עיתון "הארץ" סוכסך עד אמצע שנות השלושים בידי המוסדות הציוניים, ולמרות זאת עורכו גליקסון בן התייחס אליו כמוצר וכסחורה וניסה לפתח טכניקות שיווק שונות לעיתו. גם משפחת שוקן, שקנתה את העיתון ב-1936, התייחסה ל"הארץ" כסחורה. בסדרת מכתבים ששלח זלמן שוקן לאנשי מערכת העיתון בין 1936 ל-1939 דרש סדרת שינויים בעיתון כפונקציה של מה שיכול לעניין את הקורא-הצרכן. חלק מן הדרכים לקידום מכירת המוצר שהוא מציג דומות לאמצעים שנקטו דב יודקובסקי ונח מוזס בשנות החמישים-שישים (אלידע, 2001).

ראוי לציין שהעיתון הנפוץ בארץ בשנות העשרים, "דואר היום" בעריכת איתמר בן-אב"י, נתפס כמוצר בעיני עורכו כסחורה לכל דבר. כבר בשנות העשרים עשה בן-אב"י שימוש בהגדרות, כסיפורים בהמשכים ובטכניקות עריכה סנסציוניות כדי לקדם את מכירת העיתון. הוא גם לא היסס לרווח לקוראיו על מספר העותקים שמכר בעקבות הצלחתן של טכניקות השיווק (אלידע, 1999).

תפיסת העיתון כמוצר קשורה למעבר מהפצה ביתית בשית המוני להפצה ברחוב. המחברת מציינת שהצורך לפתוח את העורכים ושבים להעריך את העיתון של מעיתונו של המתחרה הוביל את עורכי "ידיעות אחרונות" לפני שנת 1948 ואחריה להקים מערך של נערים-מפייצים, שמשכו את תשומת לב העורכים ושבים בצעקות רמות. מאוחר יותר השקיעו נח מוזס ודב יודקובסקי מאמץ גדול בטכניקת מכירת העיתון בקיוסקים. אבל גם בתחום ההפצה אין למשפחת מוזס זכות ראשונים. כבר ב-1909 מתאר בן-יהודה בעיתונו "הצב" כיצד נערים מוכרים את העיתון בצעקות רמות ברחובות ירושלים. בשנות העשרים והשלושים הקים בן-אב"י מערך הפצה של נערים מוכרי עיתונים בירושלים ובתל אביב שהפיצו את עיתונו בסגנון הדומה למכירת סחורה בשוק (שם, הערות 3, 9).

וכן, כאשר העביר יהודה מוזס את "ידיעות אחרונות" לידינו, היה לפניו מצד אחד מודל העיתון כסחורה של משפחת שוקן, ומצד אחר – המודל של משפחת בן-יהודה ובן-אב"י, שעיתונם "דואר היום" פסק מלהפייע שלוש שנים בלבד לפני ייסוד "ידיעות אחרונות", ושכמה מן המשפחתפים בו, כמו אורי קיסרי, אף עברו קודם לכן אצל בן-אב"י.

לצד הטענה בדבר תפיסתה הייחודית והראשונית של משפחת מוזס את העיתון כמוצר וכסחורה, מייחסת המחברת זכות ראשונים לבעלים ולעורכים של "ידיעות אחרונות" בעיצוב עיתון סנסציה עממי, קל ונגיש. כבר בפרולוג היא מציינת שלב יודקובסקי היה חזון גדול: "[...] הוא עיצב עיתון ברמות קיוסק שדרתי ידידותי, שכל אחד יכול היה למצוא בו את מבוקשו במחיר שווה לכל נפש. בלי להשקיע מאמץ כל שהוא וכלי חשש שמשוה צורם יעצבן אותו חלילה" (עמ' 20).

קיומו. ביז נח מוזס וביז דב יודקובסקי התקיימה חלוקת עבודה ברורה. מוזס שיפל בניהול העיתון, ויודקובסקי עסק בצד החדשות. אמנם הרצל רוזנבלום שימש פורמלית כמשך 38 שנים כעורך הראשי של העיתון, אבל בפועל הסתפק בכתיבת מאמר ראשי ולא עסק בפעילות עריכה שוטפת. המחברת מציינת שעבודה זו עוררה בידקובסקי תסכול רב, משום שלמרות שימוש כעורך ראשי בפועל, נאלץ עד 1986 לשאת בתואר "מרכז המערכת".

מצבו הכלכלי הירוד של העיתון בשנות החמישים הוביל את דב יודקובסקי להחריף ואף להקציץ את הסגנון הסנסציוני של העיתון. הוא העדיף את המעניין והמבדר יותר מן החשוב; הוא העדיף את המידע העוסק בפיליטים, באסונות, ברכילות, בספורט ובענייני מוזריות ופלאות בארץ ובעולם יותר מן המידע הפוליטי, הדיפלומטי והתרבותי. מידע זה נוסח בכותרות בולטות ובשימוש רב בחומר חזותי. "ידיעות אחרונות" הקטן והעני תרם הרומה חשובה בשנות החמישים להתפתחות הפוטו-ז'ורנליזם המקומי, וחבל שהמחברת לא פיתחה והרחיבה נושא זה.

המחברת מציינת בפרק ג שביסוד הידיעות המרכזיות ב"ידיעות אחרונות" בשנות החמישים דל וחסר כל סדר יום מסודר. דלות זו מודגמת באמצעות מקרי מבחן אחרים, כמו פרשת "אלטלנה", שבימת הימאים, פרשת הפיצויים מגרמניה או מאורעות ואדי סאליב כחיפה. המחברת מצאה שההירוח העובדתי של אירועים אלו רדד מבחינה תיאורית וחסר משמעות מבחינה פרשנית. נראה היה שהעיתון איננו מעוניין להתעמת עם השלטון. תופעה זו מוסברת מצד אחד בכך שלעיתון אין יכולת כלכלית ומקצועית להפעיל כתבים רבים לסיקור האירועים המרכזיים, ומצד אחר בכך שבין 1949 ל-1962 הצליחה מפא"י בחשא, באמצעות איש קש (צבי לוביאנקו, אחיו של פנחס לבון), לקנות כמעט חמישים אחוז ממניות העיתון. עובדה זו, שהוסתרה, גרמה לעיתון להימנע מתקיפת השלטון ואף להביע תמיכה באישים מסוימים, כמו יוסף אלמוגי. המחברת סבורה שמגמה זו של דה-פוליטיזציה של החדשות משרתת את אסטרטגיית העריכה של יודקובסקי. זה האחרון קשוב קודם כול למה שעשוי לעניין את קוראיו, וחושיו אמרו לו, לדברי המחברת, שקהל הקוראים שלו מעדיף את האירוע הפלילי והספקקולרי יותר מפרשיות פוליטיות סבוכות.

לאט לאט החל דב יודקובסקי בתחילת שנות החמישים לפתח את הנוסחה המיתולוגית שלו להצלחת העיתון. הרעיון היה לפתח עיתון שתאים לכל אחד. לכן הוא משלב מדור ספורט מורחב בימי ראשון, למרות שבאופן אישי הוא סולד מספורט. אולם מפתיעה העובדה שהוא פותח בעיתון את מדור "דברי ספורט ואמנות". לדברי המחברת, מספר קוראי המודר היה מועט מאוד, אבל יודקובסקי דרש להמשיך לפורסמו, מכיוון שלטענתו כל אדם מרגיש טוב יותר אם העיתון

ש הוא מחזיק ביד בדרכו הביתה מכיל גם מדור ספרות ואמנות, גם אם הוא אינו קורא בו.

המחברת מציינת שאחד מרכיבי "הנוסחה" של דב יודקובסקי היה ההאחדה הסגנונית. כדי למנוע ריבוי סגנונות ולוודא שהעיתון כולו יכתב בשפה ברורה, פשוטה, "בגובה העיניים", בשימוש בניסוחים רגשיים, סנסציוניים, הנהיג יודקובסקי את שיטת השכתוב האחד. כל מידע חדשתי בעיתון הגיע לזקן המשכתבים, ואלה האחדו את הכתבות ששלחו לעיתונאים. לאחר השכתוב הגיעה הידיעה לעורך הראשי, והוא שנתן לה כותרת. נוסח אחד זה אופייני בסגנון בהיר, פשוט ונגיש שאינו דורש ידע מוקדם כל שהוא. הנוסח נדרש גם להיות חזותי ודרמטי, ובעיקר נדרש המשכתב לא להותיר נוסח מעורפל. יודקובסקי נהג לדרוש מן המשכתב לשאול עצמו את כל השאלות שהקורא אמור לשאול, וזאת – כדי שהקורא לא יישאר עם הרגשה שלא הבין משהו. בסך הכול נוסחת דב יודקובסקי התכוונה ליצור במקור עיתון שאיננו מתיימר להרחיב את אופקי הקורא ולהתנו אלא למסור לו מידע מעניין, מברר ומועיל. בכך ניצם ממש יודקובסקי ומפתח את אסטרטגיית העריכה של עיתונות המון המקומית, שראשיתה כאמור בכך-יחודה, בבן-אבי ובקוליקוב.

המחברת מציינת שבמקור הפנה יודקובסקי את עיתונו לקהל לא משכיל, לאנשים בעלי השכלה יסודית, לחילים פשוטים, להגי מוניות ולבעלי מלאכה. אבל היא שכחה משום מה להתייחס לאחד מפלחי השוק המרכזיים של העיתון, העולים החדשים. בשנות החמישים רוב אוכלוסיית ישראל הורכבה מעולים חדשים שלרבים מהם לא היה ניסיון בקריאת עיתונים בעברית. אמנם "דבר" הפיץ את העיתון המנוקד "אמר", אבל רבים מן העולים החדשים העדיפו את "ידיעות אחרונות", שהמידע בו היה נגיש ומעניין.

בשנות השבעים הצטרף למעגל קוראי העיתון גם חלק מן הציבור הערבי. המחברת מתעלמת משום מה מציבור זה, אבל היא מדגישה שהחל בראשית שנות השישים עשה יודקובסקי מאמצים לשכלל את נוסחת העריכה שלו ולצרף למעגל קוראי העיתון קהלים הנמנים עם המעמד הבינוני והגבוה של הציבור הישראלי. הוא הוסיף מדרגים ומוספים המתאימים לקהלי יעד מגוונים: לציבור הספורט הציג בעיתון גם מוסף כלכלה ומוסף לבית ולמשפחה, וב-1963 הוסיף לעיתון מוסף שבועי, שהפך ב-1964 ל"7 ימים". ב-1972 צורף לעיתון מגזין יומי. המחברת מתעלמת על החלטת יודקובסקי להדק את המוסף בספרות, שכן בכך לדעתה יהפוך העיתון לנכס פיזי שלא נורק מיד לפח. הקורא, לדעת יודקובסקי, ידמה שהוא מקבל מוצר כפול בעבור כספו: עיתון ומגזין.

נגממת גיוון קהל היעד מגיעה לשיאה ב-1964, כאשר העיתון מוציא את המוסף הסטרי "ציפור הנפש" בעריכת דן בן-אמון, עמוס קינן ואחרים. באמצעות

מדור זה עובר העיתון מאסטרוגיה של דה-פוליטיזציה חדשותית לאסטרוגיה של פוליטיזציה פוליטית, רבת-קולות. מעתה יכול הקורא למצוא ב"דיעות אחרונות" סופרמרקט מגוון של התבטאויות פוליטיות. באגף הימני נמצא הטור היומי של הדוקטור (רוזנבלום). באגף השמאלי נמצאו אנשי "ציפור הנפש", שמאוחר יותר הרכיבו את דפי "הפתחלת" האדומים כחלק הפנימי של מוסף השבת. ובין לבין שילב העורך מגוון רחב של התבטאויות פוליטיות ככל נושא ונושא. בכך בעצם התקדם יודקובסקי למטרתו, קרי יצירת עיתון שיקראו בו בעת ובעונה אחת הן תושבי דרום תל אביב העני הן תושבי צפון תל אביב העשיר. לפיכך הכנסת המוסף הסטירי השמאלי דווקא היא שהפכה את "דיעות אחרונות" לעיתון שאין להתבייש בו ואפשר להכניסו לכל סלון.

כך הלכה אפוא "הנוסחה" של דב יודקובסקי והתגוננה. נוסחה זו הורכבה מאלפי החלטות יומיומיות שהתקבלו בשיתוף נח מוזס. את חלקן התקשה יודקובסקי לנסח במילים; חלקן היו אינטואיטיביות. ראוי לציין שאחד הרכיבים של הנוסחה כלל את ההתייחסות לא רק למה מפרסמים אלא גם למה לא מפרסמים. המחברת טוענת בצדק שאסטרוגיהיית ההליכה הזהירה בדרך האמצעי היא שהובילה את "דיעות אחרונות" ללב הקונצנוס.

ומבוזה לעיתון הנפוץ במדינה, המקובל בחוגים רחבים ומגוונים, הייתה תהליך סיוזיפי אטי שהורכב מסדרה רחבה של ניסויים שמטרתם הייתה להגדיר באופן המדויק ביותר את טווח הציפיות ואת תחומי העניין של הקורא. מכיוון שפרופיל הקורא השתנה בשנות השישים והשבעים, ברקע הגידול הניכר והמשמעותי בקהל הקוראים לידי הארץ, נדרשו דב יודקובסקי וחבריו להמציא ולחדש ולהיות כל הזמן עם היד על הדופק הציבורי.

פרק ד בספר מוקדש להתפתחות "דיעות אחרונות" בשנות השבעים-שמונים, עת הפך סוף ל"העיתון של המדינה". באופן תמוה, מציגת המחברת, ראשי העיתון סירבו לפרסם את נתוני התפוצה שלו ואף לציין שהם מנצחים (מבחינת התפוצה) כבר בתחילת שנות השבעים את אויבם בנפש, "מעריב". הם שמרו זאת בסוד אפילו מפני המפרסמים, למרות ההפסד הכספי. הסיבה נבעה, לטענת המחברת, מחששם של דב יודקובסקי ושל נח מוזס להעיר את המתחרה "מעריב": בניגוד ל"דיעות אחרונות", "מעריב" לא ניסה להתאים את עצמו למציאות המשתנה; הוא לא ניסה לפתח נוסחה שתשמר את מעמדו כעיתון הנפוץ במדינה, ולפיכך המשיך לשקוע באטיות. יודקובסקי חשש שאם יפרסם נתוני תפוצה, יחדש "מעריב" את התחרות וישפר את ביצועיו.

שלושת הפרקים הראשונים של הספר מוצב דב יודקובסקי בקדמת הבמה. "תאמום הסיאמי", נח מוזס, נמצא בפרקים אלו תמיד ברקע, כשותף הבכיר וכמי

שמשפל בניהול בפועל של העיתון. המחברת, שלא קיימה כנראה שיתוף עם בני משפחתו הקרובה של נח מוזס, לא הצליחה למקם את נקודת מבטו הספציפית של נח מוזס כאשר למגמות ההתפתחות בעיתון בשנות החמישים-שישים. כל שנאמר על נח מוזס נאמר כנראה מפיו של דב יודקובסקי או מפיו מקורביו. התמונה המתקבלת מהם היא של חיים בהרמוניה מקצועית ואישית. נח – שהיה בעל המניות הראשי בעיתון, לצד שלושת אחיו, דודו ולצד דב – מוצג כאיש משפחה חם, אדם טוב לב ששומח לעזור לבני המשפחה ולעובדי העיתון. הוא נעזר באשתו פולה, אישה נדיבה שפתחה את ביתה בפני כל מי שהיה זקוק לעזרה כל שהיא בעיתון.

אולם דימוי זה מתחיל להשתנות בפרק ד, כאשר המחברת מתחילה לעסוק בדרכי הניהול של העיתון. מתברר שכאשר מונה ישראל שלו למנהל כספים ומודעות של העיתון ב-1965, הוא גילה עיתון בעל תפוצה גדולה והולכת המנוהל עדיין כמו חנות מכולת קטנה. האשמה מוטלת, לטענת המחברת, על נח מוזס, שניהל את העיתון בסגנון שמרני מאוד וזהיר, "על גבול הפרנויה" כדבריה (עמ' 226). לדברי המחברת, הנשענת על מידע מחווגו של דב יודקובסקי, נח מוזס חווה קשות את טראומת "הפוטש" ב-1948. הוא האשים את עצמו שלא הצליח למנוע אותו (הוא שהה באותו זמן בארצות הברית), ומאו הפך לאדם הזיר מאוד וחשדן. הוא ירש מאביו יהודה גורמות ניהול עסקים שהתאימו לדור הקודם וסירב לשנותו. התמונה שמספקת המחברת על ניהול העיתון כירי נח מוזס בשנות השישים היא של התנהלות ארגונית חובבנית, סיכומים בעל פה, שלא כרוך את מי הם מחייבים, ורתיעה להעלות דברים על הכתב. מצד אחד, חשבונות העיתון נוהלו בבגן קטן תוך כדי היעזרות בקופות הלוואה שאגבו ריבית גבוהה, ומצד אחר גבה העיתון סכומים נמוכים יחסית על מודעות, למרות תפוצתו העולה, ואפשר באופן תמוה למשרדי פרסום כמו "דחף" לקבל בונוסים גבוהים מן העיתון ללא הצדקה. המחברת טוענת שבמנהלת העיתון הכול עבר בשיטת ה"חאפ". הזמנות מודעות נמסרו בעל פה או נרשמו בפתקים, כמו גם סיכומים על גובה התשלום. הרושם הכללי הוא שנה מוזס טרם השתחרר מן התדמית היורדה שהייתה לעיתון בשנות החמישים, ועדיין סבר במחצית שנות השישים שהמפרסמים עושים לו טובה.

נח מוזס גם לא התלהב ממודרניזציה טכנולוגית בעיתון. כמו אביו בשעתו, גם הוא היסס רבות בדבר השקעה במכונות דפוס חדשות. אולם כסופו של דבר, לאחר סדרת להציינים, נכנע, והעיתון עבר בהדרגה ממודרניזציה ארגונית וטכנולוגית. אולם נח מוזס ולצדו דב יודקובסקי המשיכו להתעקש בעניין פרוסום נתוני התפוצה של העיתון. למרות זאת ממשיות הכנסות העיתון מפרסום לגדול בהתמדה, בעיקר ברקע הופעת "הלווה הכפול" בשיתוף "הארץ" החל ב-1968. אולם גם כאן, למרות שתפוצת "דיעות אחרונות" בשנות השבעים הייתה גדולה פי חמישה

מזו של "הארץ", ההסכם מקנה חלוקת רווחים שווה לשניהם. רק ב-1982, לאחר להצבים ככדים על נח מוזס מצד ישראל שלו, הוא הסכים לפרק את השותפות עם "הארץ". לנח מוזס נדרשות אפוא שנים רבות להשתחרר מדימוי מנהל עסק קטן, והוא מסתגל באטיות רבה לדימוי החדש של מי ששולט ב"העיתון של המדינה". אחד הביטויים למנטליות הניהול של "דיעות אחרונות" היה התקשורתו של נח מוזס להודיר את שלושת אחיו ואת דודו מקבוצת מקבלי ההחלטות, למרות שהיו בעלי מניות בעיתון. במשך למעלה משלושים שנה ניהלו נח מוזס ורוב יורקובסקי את העיתון כאילו אין בעלי מניות אחרים. אמנם הוא הקפיד לאפשר לילדיהם של אחיו לקבל משרות בעיתון, אולם גם מהם מנע כניסה למעגל מקבלי ההחלטות המצומצם, שעמו נמנו הוא, דב וקבוצת פקידות בכירה.

אבל בתחילת שנות השמונים החלו בני הדור השני, ילדי הבנים וכלותיהם, להחזיק על נח מוזס לארגן ישיבת בעלי מניות של העיתון. לאחר מסע להצבים נעמת נח מוזס וכינס ביולי 1982 "ישיבה ראשונה. בפרקים ד ו-ה סוקרת המחברת את התנהלות הישיבות השונות תוך כדי מתן מידע רב ביותר על תוכנן. תופעה זו של חשיפת תוכן ישיבות של חברה פרטית בישראל היא נדידה ביותר. יש להניח שאלמלא עוצמת העינות הקשה בתוך משפחת מוזס לא היו תוכני הישיבות מתפרסמים כלל.

בישיבת בעלי המניות ישנו, מלבד נח מוזס ודב יורקובסקי, גם הבנים של שני האחים האחרים, כלת האח השלישי וכן נכדו של הדוד: סר הכול שישה חברים. לאורך השנים מבקשים חברי הפרוים הזה שתי בקשות מרכזיות: האחת – להעניק להם דייווידנים באופן מוסדר, והשנייה – להחיל את כללי המנהל התקין על החברה ולבנות מועצת מנהלים. נח מוזס התנגד לשתי הדרישות והצליח בשלוש השנים וחצי הבאות, עד למותו בסוף 1985, לבלום את "ישומן. מטרתו הייתה ונשארה להמשיך לשלוט באופן ריכוזי בעיתון תוך כדי שיתוף פעולה עם דב יורקובסקי, אבל במקביל החל לסמן את בנו ארנון-נוני כירוש.

ברקע מגמה זו החלו יחסי דב יורקובסקי ונח מוזס להתערער. יורקובסקי תמך, לרובי המחברת, בהחרת כללי מנהל תקין לעיתון וככינס אספת בעלי המניות. הוא הסתייג במשך שנים מניסיונו של נח מוזס למדד את בני משפחתו ומן העובדה שחאו הרגילים לקבל פירוים מן הרווחים. גם כשמצב העיתון השתפר ללא הכר. אבל מכיוון שהתקיימה חלוקת עבודה ברורה ביניהם, נמנע יורקובסקי מחציית גבולות ומהתערבות. עתה, בישיבות בעלי המניות התייצב דב יורקובסקי יותר ויותר לצד בעלי המניות ונגד נח מוזס. יורקובסקי חלק על נח מוזס גם בעניינים הקשורים לניהול העיתון. צמיחת המקומונים של שוקן החל בסוף שנות השבעים והופעת העיתון "חדשות" ב-1984 הובילו לרדישה להרחבת ההשקעות בעיתון ולשינוי דפוסי עבודה (זאת – לאחר ש"דיעות אחרונות", בעקבות "חדשות",

החל להקדים את הופעת העיתון לשעות הבוקר). אולם בניגוד לדב יורקובסקי, שדרש להתמודד במלא העוצמה עם האופטיבה של עמוס שוקן, נקט נח מוזס מדיניות שמרנית של שב-ואל-תעשה תוך כדי נקיטת שינויים אטיים וזהירים. בישיבת בעלי המניות התחזקה הביקורת על נח מוזס, ודב יורקובסקי חבר אליה והיה חלק ממנה, עובדה שלא שיפרה את היחסים בין שניהם. נח מוזס הפך לאיש נרגן יותר ויותר. המחברת מתארת את התפרצויותיו באספת בעלי המניות לאחר שנדרש להעניק להם דייווידנים. נח מוזס דרש להגדיר בהסכם כתוב התחייבות מצד בעלי מניות שלא ימכרו אותם לגורמים מחוץ למשפחה והגדיר כל ניסיון לפנות למשקיעי חוץ כבגידה.

שורש הבעיה, לשענת המחברת, נבע מהחלטת נח מוזס לסמן את בנו נוני מוזס כירוש ולהצניח אותו לתפקידי מפתח בעיתון. המחברת מסרססת בספר פרופיל לא אוחד של נוני מוזס. זהו פרופיל של איש חזק, ריכוזי, תקיף וגס רוח. הוא סובר שהוא יודע הכול, ואין לו כל הערכה לידע ולניסיון קודם. בישיבות ההנהלה נוני מוזס אינו מהסס להתעמת עם דב יורקובסקי, הוא פונה אליו בהתנשאות ובלחוצה, קוטע את דבריו ופוסל בעקיבות כל הצעה שלו. נח מוזס, לעומת זאת, עומד מן הצד ואינו מתערב.

לאט לאט, ככל שמתקדמים בקריאה בספר, כך מתחילה דמותו החכיבה והאחרת של נח מוזס להשתנות. בשלב זה של הסיפור מתברר לקורא שיחסי דב-נח לא היו בהכרח הרמוניים גם קודם לכניסת נוני לקמת הכמה. מתברר שענייני כבוד היו תמיד חשובים במערכת. יורקובסקי כעס על נח מוזס, שמנע ממנו ליטול מהרצל רוטנבלום את תואר "העורך הראשי", אבל העניק לעצמו את התואר "העורך האחראי". מתברר שנה מוזס נטה לייחס את הצלחת העיתון קודם כול לעצמו, והשתמש במילה "אנחנו" במקום "אני" רק כשרב יורקובסקי היה כסכיבה. יורקובסקי סבר שנה מוזס מקנא בו מכיוון שעבודתו בעריכה הייתה יוקרתית מזו של העבודה האפורה של ניהול העיתון. כך לדוגמה, התפרץ נח מוזס נגד דב יורקובסקי לאחר שהאחרון הוזמן בלעדיו למפגש אצל נשיא המדינה כמייצג העיתון. לכן הקפידו שניהם בהמשך להופיע יחד תמיד לכל האירועים שדרשו את ייצוג העיתון.

מותו הטרגי של נח מוזס בתאונת דרכים בתחילת אוקטובר 1985 לא היה אפוא נקודת ההתחלה של עימות חסר רחמים על השליטה בעיתון, אלא המשך של סדרת עימותים שנמשכה שנים רבות ושהעוצמה עם כניסת נוני מוזס לעבודה בעיתון והקמת פורום בעלי המניות ב-1982.

פרק ה בספר מתייחס לתקופה שבין מותו של נח מוזס באוקטובר 1985 לבין התפרטותו של דב יורקובסקי מתפקיד העורך הראשי בסוף 1989 ומעברו לעבוד בשירותו של רוברט מקסוול בסוף 1989. רובו של הפרק, הנשען על פרוטוקולים

קרוב משפחה רחוק של יודקובסקי, העניק לו את האמצעים להקים רשת עיתונות חדשה שכללה עיתון יומי ברוסית ובעיקר את עיתון "מעריב", שמקסוול בעצת יודקובסקי העביר לשליטתו. וכך, לאחר ארבעים שנות עימות עם "מעריב" מצא עצמו דב יודקובסקי בראש עיתון זה, כאשר הוא מתכנן באמצעותו את נקמתו בהנהלת העיתון שהדיחה אותו. מפנה דרמטי זה יכול היה לפתוח פרק חדש במלחמת העיתוננים המיתולוגית שדב יודקובסקי היה מעורב בה מאז 1948, אלמלא היעלמותו המסתורית ומותו של מקסוול בתחילת נובמבר 1991, אירוע שהוביל להתמוטטות אמפריית התקשורת של האיש ולמכירת "מעריב" למשפחת נמרודי. כך הגיע לסיימו פרק העשייה העיתונאית של אחד מן החשובים באנשי התקשורת שקמו בארץ. דב יודקובסקי המשיך לעמוד עוד שנים אחדות בראש בית הספר לעיתונאות "כותרת", שמומן בידי תאגיד "ברטלסמן" הגרמני, אבל לעיתונות לא חזר עוד.

מכיוון שהמחברת ראתה בספרה ביוגרפיה של עיתון, ולא של דמות מסוימת, היא איננה יכולה לעצור את העלילה עם הסתלקותו של יודקובסקי. לכן היא מקדישה את פרק 9, הפרק האחרון בספר, לעיתון "ידועות אחרונות" בהנהלתו של נוני מוזס בשנות התשעים והאלפיים. למרות אישיותו הקשה של נוני מוזס, שפעל להיפטר מבעלי בריתו במאבק נגד דב יודקובסקי והפך לשליט יחיד בעיתון, המשיך "ידועות אחרונות" לשגשג.

אבל עוצמתו של העיתון, יחסית לימי הזהר שלו בשנות השמונים, פחתה בעקבות הופעת "ישראל היום" ובשל התפתחות התקשורת המקוונת. נוני מוזס, בהשפעת משה ורדי, חיזק וחזיק את הסגנון הסנסציוני והדרמטי של העיתון, שהתבטא הן בתוכן הן בצורה. הוא גם צמצם את ריבוי הקולות הפוליטי בעיתון והפך לעיתון בעל אג'נדה ברורה, המנהל בשנים האחרונות מלחמה במפלגת השלטון בשל השימוש שהיא עושה בעיתון החינמי "ישראל היום". בשנים האחרונות התאים העיתון את עצמו יותר ויותר לשינויים הטכנולוגיים של המאה ה-21, בעיקר באמצעות הקמת העיתון המקוון ynet. אבל למענת המחברת, הסיבה המרכזית להצלחתו הנמשכת של העיתון עדיין מוסברת במורשת שהותיר אחריו דב יודקובסקי: בנוסחת העריכה שלו, בדפוס עבודת המערכת שלו וכישרוים הגבוהים של האנשים שעמדו בראש המערכת, שרובם היו חניכיו.

הערות

- 1 מרדכי נאור סיים לאורחונה כתיבת ספר על עיתון "דבר" בשנים 1925-1950.
- 2 המחברת תוקפת את מודי בר-און וענת זלצר, שכסרסם על קרליבך חיזקו את הדימוי השלילי של יהודה מוזס (בעיקר בעמ' 72).

של ישיבות אספת בעלי המניות, מוקדש למלחמת החורמה שניהל נוני מוזס נגד דב יודקובסקי במטרה לסלקו מן העיתון.

נוני מוזס, בתמיכת אמו פולה שהצטרפה לאספת בעלי המניות, ניסה להיכנס לנעליו של אביו כמנהל העיתון ולהחליף את מעמוד של דב יודקובסקי במערכת. אולם בינואר 1986 הצליח יודקובסקי להשיג, בתמיכת רוב בעלי המניות, את מינויו כעורך ראשי במקומו של הרצל רוזנבלום שהופרש לגמלאות. אולם מינוי זה לא הוביל לרגיעה. נוני מוזס המשיך לפעול בעקבות ההחלשות של יודקובסקי. הוא פעל ליצירת בריתות נגדו בתוך המערכת בעזרת עוזרו לשעבר של יודקובסקי, משה ורדי (כנו של רוזנבלום), ובקרב בעלי המניות בעזרת זאב מוזס. באוגוסט 1987 הוא הצליח להפוך לדייקטור בעצמו, לאחר שגרם לסילוקו של איש שלומו של יודקובסקי, עורך מוזס.

במשך למעלה משלוש שנים ניהל נוני מוזס מלחמת התשה אטית נגד דב יודקובסקי. הוא התנגד לכל מהלך שלו והאשימו בחוסר יכולת להתמודד עם האתגרים שמולם ניצב העיתון בסוף שנות השמונים, בעיקר לנוכח האיום שנסחף להכנסות העיתון מפרסום עם עלייתם הצפויה לשידור של רשתות הכבלים ושל הערוץ השני. בהשפעת נוני מוזס חדר העיתון לתחום הטלוויזיה בכבלים, ונוני הועמד בראש "ידועות אחרונות כבלים". ביולי 1989 נהחל נוני מוזס מפלה קשה לדב יודקובסקי, לאחר שהצליח לשכנע את בעלי המניות לתק את רשת המקומונים של העיתון מאחרייתו של דב ולהכפיפה ל"ידועות כבלים". מבחינת יודקובסקי היה זה סימן לתחילת הסוף. מעמדו בקרב בעלי המניות נחלש ביותר, והוא לא ידע כיצד להתמודד עם האופנסיבה הבלתי פוסקת של נוני. בסוף ספטמבר 1989 הושלמה מפלתו של יודקובסקי. נוני מוזס הצליח להשיג רוב בקרב בעלי המניות להחליף את יודקובסקי כדייקטור באיש שלומו זאב מוזס. בעקבות מהלך זה הכין יודקובסקי שדרכו ב"ידועות אחרונות" הסתיימה. כ-21

בנובמבר 1989 הוזמן לכיתו את בכירי העיתונאים של "ידועות אחרונות" והודיע להם, להפתעתם הגדולה, על התפטרותו מתפקיד העורך הראשי של העיתון. כמה ימים קודם לכן העביר את מסמכיו האישיים לכיתו, ובכך הסתיימו ארבעים שנות עבודה בעיתון. יודקובסקי המשיך להחזיק במניות העיתון ולהשתתף באספת בעלי המניות, אולם הקשר האישי המקצועי שלו עם "ידועות אחרונות" הסתיים. בעקבות עזיבתו, מיהר נוני מוזס למנות את משה ורדי לעורך ראשי במקומו.

אפשר היה לשער מקריאת הספר שעתה הגענו למערכה האחרונה, שבסופה הגיבור הטרוגי מכיר בתבוסתו ונופל על חרבו. אולם התברר שכדורמטרג מעולה יודקובסקי לא היה מוכן לתת לנוני מוזס לומר את המילה האחרונה. מיד עם התפטרותו, הוא מונה למנהל הסניף הישראלי של חברת "מידור" העולמית כבעלותו של איל התקשורת וברט מקסוול. להפתעת הכול התברר שמקסוול,

3 לטענת המחברת, מחצית מעותקי העיתון באביב 1948 נזקפו לזכות מאמצי יודקובסקי בירושלים (עמ' 88).

רשימת המקורות

- אלידע, ע' (1992), לידת עיתונות הסנסציה בארץ ישראל, קשר, 12-13, 70-79, 76-85.
 אלידע, ע' (1999), עיתונות צהובה מול עיתונות הגונה: העימות על עיצוב דמותה של העיתונות הארץ-ישראלית בשנות ה-20, קשר, 26, 37-48.
 אלידע, ע' (2001), מעיתון ממסדי לעיתון מסחרי: "הארץ" 1918-1939, קשר, 29, 56-72.
 אלידע, ע' (2006), עיתון "דואר היום" ומאורעות 1929, קשר, 34, 105-114.
 אלידע, ע' (2008), העיתון היומי הראשון בא"י: "הצבי" – "האור" 1908-1914, קשר, 37, 9-32.
 בכר, א' (1968), הנדון: אורי אבנרי, דיוקן פוליטי, תל אביב: יפעת.
 בן-אב"י, א' (1961), עם שחר עצמאותנו, ירושלים: הוועד להוצאת כתבי איתמר בן-אב"י.
 כהן, ש' (1972), העולם הזה, תל אביב: טפחות.
 לימור, י' (1995), מלחמת המו"לים בראשית ימיה של העיתונות בארץ ישראל, קשר, 18, 6-12.
 קוטלר, י' (1985), כוח להשחית, תל אביב: שור.
 קיסרי, א' (1975), זיכרונות ליום מחר, תל אביב: עם עובד.